

GAZETĂ TRANSILVANIEI.

Gazetă csc de 2 ori: Mercurea și Duminecă, Foi'a, candu concedu ajutoriale. — Pretiul: pe anu 10 fl., pe $\frac{1}{4}$ 3 fl. v. a. Tieri esterne 12 fl. v. a. pe unu anu séu $2\frac{1}{3}$ galbini mon. sunatória.

Anulu XXXIV.

Se prenumera la poste c. r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie 6 cr. Tac'sa timbrala a 30 cr. de fiacare publicare.

Nr. 17.

Brasovu 11 Martiu 27 Februarie

1871.

MONARCHIA AUSTRO-UNGARICA.

Transilvania.

Museniu transilvanu si unu cuventu memorabile.

In colónele acestui diuariu s'a mai vorbitu de cateva ori despre museul transilvanu fundat in Clusiu pe timpul absolutismului austriac, la initiativ'a comitelui Emericu Mikó, carele a pusul acelui institutu, cum amu dice pét'r'a fundamentale cu 10.000 (diece mii) florini v. a., cu un'a gradina mare si frumósa. Acelu museu se numesce transilvanu; se cuvine inse a recunóisce, ca elu in fapta este ungurescu, pentruca acelasi si de alt-mintrea in partea cea mai mare fù ajutatu si inavutu de catra clasele superioare si midiulocii ale natiunei unguresci, in nesce timpuri, in care de ecs. romanii vedeau, ca ei mai inainte de a incepe cu museu, cu biblioteca centrale si cu gradina botanica, au necesitate imperativa de alte si alte institute mici si mari, preparative pentru inaintarea culturieei morale si intielesuale, a animei si a spiritului.

Scopulu nostru inse nu este astadata a face istoriculu museului transilvanu; acela se facuse cu alta ocasiune. De aceea ne' indestutamu a premite aici numai atata, ca desu numitulu museu are unu capitalu in bani de 196.000 (una suta nouedieci si siese mii) florini v. a. si 650 galbini, éra colectiu-ne sa numismatica si bibliotec'a de carti si de manuscrite cresce neincetatu, asemenea si colectiunile pentru istoria naturale. Impregiurarea, la care dorim no si se tragemu cea mai de aproape luare aminte a publicului romanescu este, ca cu ocasiunea decchiderei adunarei generali a societatei museului in 27 Februarie alu a. c. Escel. Sa dn. com. Em. Mikó in calitatea sa de presiedinte aruncandu ochii spiritulului seu „preste situatiunea cea noua“, in care ajunse cu Europa intrég'a si natiunea maghiara, provede érasi timpuri de acele fatali, in care déca natiunea voiesce in adeveru ca se scape de apunere, trebuie se se arunce de nou pe studiu, pe scientie, pe calea adeveratei culture.

Sub timpulu absolutismului, intre anii 1855—1858 comitele Mikó vorbiea si scriea catra connationalii sei totu in acestu intielesu dicundule, ca natiunei unguresci nu i mai remase alt'a, decatu a studie si a sacrificia barbatesce pentru institutele nationali. In 27 Febr. Esc. Sa mai adause inca si una grea mustrare, candu dise, ca maghiarii se invioiesc intre sine si tienu la unu scopu numai pre catu timpu se simtu apasati si subjugati.

Asia déra dn. fostu gubernatoru alu Transilvaniei, éra mai tardiu fostu ministru, vede pe orizontul tierei si pe alu natiunei sale nuori negri, furtune, desastru mare.

Este inse prea bine de insemnatu, ca diuariile maioratatei din diet'a Ungariei inca vedu venitoriu-lu tetu asia negru, ca si comitele Mikó.

Ce suntu acestea Domnilor? Aristocrati'a maghiara astadi la culmea poterei sale, imbatata de stralucitele si abia speratele succese ale politicei sale inaugurate dela an. 1866/7 incóce, se nu se mai pôta bucura de triumfulu seu, de alu carui caru legase in 1867 diece provincii?

Déra déca aristocrati'a tierei nôstre este séu pare a fi atatu de ingrijiata, ce pôte ôre astepta opinc'a?

In Gratiu, in Enipontu (Innsbruck), in Lintiu, ba tocma si in Vien'a, nemtii „austriaci“ facu preparative maretie cu scopu de a serba victoria si triumfulu Germaniei asupra Franciei in acelasi timpu, in care imperatulu Wilhelm va intra triumfatoriu in nou'a capitala a Germaniei.

Nu cumva demustratiunile acelea supara pe aristocrati'a nostra?

Imperatulu Germaniei si tiarulu tuturor Ru-siilor, acei doi veri buni, se saruta prin telegramme, -si gratuléza din sufletu pentru caderea Franciei si plesnescu in facia pe intrég'a Europa, plesnitura de altmintrea prea meritata.

Nu cumva acelea sarutari si imbraciosiari desplac aristocratiei nostra?

O ascuram, ca ele desplacu si poporului, care de si nu e dedatu a filosofa si mai pucinu e deprinsu in dialectic'a sofistilor, -si mai are inse instinctulu sanetosu si anim'a la locu, éra pentru patri'a sa nutresce celu pucinu amôre pathologica*), pentruca dela cea rationata i a fostu inchisa orice cale.

Turci'a pusa pe calea imperiului bizantinu, din timpurile de candu grecii era buni bucurosi ca se -si cumpere umbr'a de independentia cu aura multu si cu cele mai frumóse femei, vede apropianduse colónele armatei rusesci de murii capitalei, era gurile Danubiului mai curendu séu mai tardiu blocate de colósele incarcate cu cate 50—100 de tunuri.

Insufla acésta situatiune atata grigia domnilor nostrii dela Danubiulu de susu, dela Somesiu si dela Muresiu?

Ii ascuram, ca in acestu respectu nu ducu ei grigia mai pucina decatu „Valachii“ dela Oltu, dintre Ternave, dela Muresiu si dintre Some-siuri si Crisiuri, dela Danubiulu inferioare si de cursurile Dambovitie, Sirethului si Prutului.

Ori ca se prepara formidabil'a aliantia tripla si „santa“ (?) dela 1815 in editiune noua, coresa si locupletata?

„Domnii nostrii“ trebuie se o scie acésta mai bine decatu noi cestialalti moritori, pentruca in si-nulu loru se pazescu secretele staturilor. Ei voru sci mai curendu si mai siguru, déca reactiunea este la usia, si déca pucin'a lumina cata incepuse a licurí dela 1861 incóce p'ntre intunecimea, in care fusesera detinute celealte clase ale locuitorilor, are se fia strinsa de nou.

Mai multi dintre „domnii nostrii“ meditandu seriosu asupra situatiunei interne, au inceputu se recunóasca si se o spuna pe facia, ca abisulu dintre ei si poporu in locu de a se implè si astupa, in timpulu din urma se facu si mai afundu, si mai florosu.

Nu scimu déca comitele Em. Mikó este séu nu de acésta opiniune; vedem numai atata, ca amicul Esc. Sale baronulu Ge. Kemény, comitele supremu la Turd'a si fostulu publicistu alu domnilor, adica Danielu Dozsa, voindu a imparti marele principatu alu Transilvaniei astfelui, incatu elementulu romanescu (in parte si celu sasescu), se dispara cu totulu de pre teritoriulu ei, constata din

*) Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Dicit et immemores non sinit esse sui.

capulu locului, ca impregiurulu loru dôrme tota natur'a, prin urmare si elementulu „valachu“ ca si cam ar' fi amortitu de gerulu Siberiei.

Felicitam pe dnii Kemény, Dozsa et Compania pentru naivulu loru optimismu. Cu tota acestea, noi ne permitem a da mai vertosu domnului D. Dozsa consiliulu patriotic si sinceru, pentru ca in calitatea sa de sierbitoru si totuunadata consultorius creditiosu alu domniloru, se i induplete pe acestia, ca se se impace cu poporulu, si mai deaprope cu poporulu valachu, déra se se impace in fric'a lui Ddieu, in cugetu curatul, fara rezervatiuni mentali inveniate dela jesuiti, fara perfidia imitata dupa Machiavelli, ci intendiendu drept'a in loculu Eskulleu, adica in diet'a Transilvaniei, se abjure nefericitulu eresu politicu si nationale, a carui dogma este, ca nationalitatea „valacha“ nu ar' ave locu dincóce de Carpati si ca ea ar' trebui cotita de aici; se infrunte aspru pe ómeni ca comitele Gavr. B., care arata spre Valachi'a si striga valachilor in adunari publice, ca acolo este patri'a loru, era nu si aici.

Atunci apoi dn. comite Em. Mikó si tota natiunea aristocratica (precum o numesce „Pesti Napló“), nu numai ar' scapa de necesitatea de a „face politica“ inca si in adunari scientifice, ci — devina situatiunea Europei ori cum ingrecata de nuori negri, ori catu de involburata si furtunosa, ei si noi toti amu pune umeru la umeru, si cu speranti'a in Ddieu, amu da peptu cu tirani'a, ori din ce parte s'ar arata ea.

Adunarea societatei museului vota pentru fóia sa una subventiune anuale de 1200 fl. v. a.

Intr'aceea com. Mikó observa intre altele, ca connationalii sei se afla totudéun'a iu strimitore de bani, si ca din acea causa forte multe lucruri bune remanu nefacute. Esc. Sa si-ar' mai adauge unu buchetu la cunun'a meritelor sale patriotice, déca cu alta ocasiune nu si-ar' pregeta a enumera inca causele, pentru care connationalii sei se voru fi a-flandu regulatu in lipsa de bani. Despre noi acesti esiti din poporu se scie si nespusu de nimeni ca, precum dicea odiniora canoniculu V. Ratiu, candu avemu ciobote noue in pitioare, ne ese perulu prin caciula, era candu este caciul'a noua, ne esu degetele prin ciobote. Noi inse cunoscem benisoru causele seraciei nostra. Amu dorí se aflam si causele, pentru care natiunea aristocratica inca e strimitata de bani. Ce sciti? pôte ca ne-amu ajuta unii pe altii cu cate unu consiliu bunu. Pana atunci inse remane una enigma grea de resolvit, cum acea natiune, carea singura dispune de veniturile tierei computate la dieci si sute de milioane si de totu creditulu ei, se mai pôte vaiera asupra lipsei si seraciei. —

G. B.

Brasovu 10 Martiu 1871.

Candu va scapa Francia, sacrulu pamentu alu civilisatiunei, de dusmanii ei germani, e una intrebare a carei solutiune o doresce mai antaiu totu francesulu, si cu ei toti fratii si amicii loru. Dupa conditiunile din preliminariele pacei, candu se va depura unu diumatate de miliardu, germanii se voru retrage, dupa ratificarea pacei definitive, din departamentele interioare, ér' depuranduse 2 miliarde totu voru mai remané ocupandu depart. Marne, Ardenne, Haut-Marne, Meuse, Vosges, Meurthe precum si Bel-fort pana la depunerea intregilor 5 miliarde; in

care timpu din urma 50 mii germani voru pluti prin aceste departemente. —

Acésta e dupa punct. 3 alu preliminarielor, care opresce si armatele franceze se nu tréca Loire, pana ce nu se va subscrive tractatulu de pace definitivu. Tirane condițiuni, de a caroru asprime se spariara si anglesii, dupa cum se pronuncia diurnaleloru, ca totu nu suponea atata nedumerire la germani si ca intréga lume va protesta in contra acestoru condițiuni atatu de esorbitante. — La acésta intrebare inse mai respondu si francesii, fara osebire. Moderatii n'au ce -si face capului, vreau pacea, cum se pote castiga, d'er' éca vorb'a loru: Se grabim cu inchíarea pacei catu de urgentu se pote, cá se ne potem pregati mai bine pentru resbelu, tota Francia va lua arme cá republicana, si va fi si republica statu militaru, care nu va odihi, pana candu nu -si va resbuna. In Bordeaux s'a primitu parol'a: republica e resbelulu, dupa cum Napoleon disese aici: ca imperiulu e pacea, ci deosebirea e, ca Napoleon nu si a tienutu cuvintulu, d'er' republica si lu va tiené. Acésta o scrie "Daily News". Radicalii din Bordeaux protestara in contra acestei paci, si, déca moderatii sufla intr'unu cornu cu densii, cu diferintia numai de timpu si pregaritri: apoi acésta pace e o pestilentia, a carei contactu amenintia cu cancerarea viitorului. — Siepte luni de resbelu au constatuit pe Francia in spese si depradari la 4 miliarde, numai recusitiile facute de prusiani, cum dicu ei, facu sum'a de 750 mil., apoi cu alte 5 miliarde impuse de conditiunile pacei, cine pote mistui lesne o dauna de vr'o 10 miliarde. Nici 3 ani nu va dura acésta pace, si candu va reincepe belulu, antipathiele poporilor voru fi cu germanii si sympathiele loru active si aliate cu francesii. Acésta e si opiniunea anglesiloru si cine nu o vede in specululu presentelui? —

Gambetta in 3 Martiu, candu remasitie Dr. Küss, merului din Argentoratu (Strassburg) repausatu in 1 Martiu, in presentia ministriloru, deputatiloru si a cons. municipalu din Bordeaux, se straportara dela Bordeaux a casa, tienu in curtea trenului una cuventare forte elocinte despre resemnatiunea si eroismulu Argentoratului, apostrofandu pe elsatiani asia: „Sil'a violenta ne despartiesce de Elsatia, d'er' inse numai pre unu timpu, de Elsatia, leganul acestu traditionale alu patriotismului francesu. Conacetatianii nostri din tienutu acestu nefericitu, -si au implinitu cu demnitate oblegaminta pana in fine. Se se mangai in acel cugetu, ca Francia pe viitoru nu pote avea alta politica, decat pe ceea a liberareloru. Republicanii trebuie de nou se jure falsiloru cesari ura neimpacata, cari causara tote aceste calamitati, ei voru uita de imparachirii si se voru uni in cugetulu patrioticu de a-si resbuna, ceea ce va fi unu protestu alu dreptului si alu dreptatii in contra violentiei si a infamiei.“ — Tota adunarea strigă la finea cuventarei: Se traiésca Elsatia! Se traiésca republica! Consiliul municipal din Bordeaux in semnu de recunoscientia a luatua asupra-si portarea speselor funebrai. Se invetiamu d'er', se invetiè fiii nostri mereu a fi recognoscatori barbatiloru sacrificatori pentru natiune, ca-ce acésta virtute ne va renasce prosperitatea, ne va da campioni de totu feliulu de lupte pentru viéti a natiunei si prosperitatea ei. —

Scirile din Bordeaux 9 Martiu inca suna in intielesulu de susu. Unu decretu alu regimelui republicanu aproba decursivu regimenterle cele 7 de mersu redicate de catra f. regimu din Bordeaux; armat'a se impartiesce in tabere si tote armele speciale se dau fiacarei tabere. Mari ingrigiri domina atatu in Bordeaux catu si in Parisu despre incercari de insurectiuni revolutionarie.

In 10 parasescu prusianii Versailles si adunarea nationale dela Bordeaux se va aduna in Versailles. Mare opusetiune facura republicanii si din legitimisti in contra stramutarei adunarei, si pretinsera, cá acésta adunare se se desfaca si se se aléga alta. Thiers inse cu vorbirea sa a domolit anume, ma in facia mai multoru óspeti a disu a

casa, ca elu nu va tracta nici cu unu pretendentu, ci va tiené susu si tare potestatea data de natiune in fruntea republicei si numai la decretarea natiunei se va retrage.

Flot'a francesa a mersu la riulu Albis (Elbe) pentru a imbarca 90 mii ostasi din cei prinsi in Germania, cá se i aduca a casa, cu prisonierii apoi Francia va avea aproape la 800.000 bracie de arme. —

?Confederatiuni, aliantie se afla acum la ordinea dilei nu numai intre rasele latine, cum referiramu, ci chiaru si in Austria si cu deosebire in Ungaria. „Freier Orient“, diurn. din Bucuresci in Nr. 15 publica o corespondintia originale din Abram 14 Febr. sub titulu: „Una liga nationale in contra tiraniei maghiare“, in care se referesce, ca intre natiunile aservite de maghiari in Ungaria, cu deosebire intre romani, croati, serbi, slovaci si ruteni, idea solidaritatii s'a apropiat de realizare; ca-ce mai multi conducatori nationali si-au asternutu planulu a forma in Pest'a unu comitetu cu insarcinare a prelucrarea una programa de actiune pentru procedere solidaria a acestoru natiuni, si apoi se voru invita barbati de incredere, se i è parte la desbaterea elaboratului si la fipsarea lui, dupa care apoi se voru tiené cu totii din tote natiunile la procedere solidaria in contra despoticiei, pana candu o voru respinge intre limitele naturali, adica la perfecta egalitate. Intocma publica si „Der Osten“ una asemenea corespondintia orig., incatut nu ar' incap' indoiea, ca prin propaganda s'a coptu planulu acela de actiune solidaria. Se mai adauge, ca din Vien'a s'a fostu datu impulsul la acésta solidaritate, care vine apropos tendentialor austriaciloru adeverati, cari voru o monarchia tare pentru tote, er' nu numai pentru döue popóra. Corespondentele nostru din Gratz inca simti acésta pornire, care se latiesce ca fulgerulu printre slavii sudici. „Vaterland“ mai afla, ca slavii voru a tiené chiaru in Vien'a unu congresu slavicu, unde voru lua parte si cechii. Ceva trebuie se férba, déca se intelnescu atatea repórturi in fondulu lucrului. — Ore ce voru mai dice aristocratii maghiari si la aceste, prelunga alte presimtiri florose? Dör' nu voru mai arunca cu pitiorulu in pretensiunile ecuitabile ale natiunalitatilor? —

O modesta rogare

Catra comitetulu fostiloru granitari ai regimentului romanu I.

Prin decretulu fostului guberniu reg. trans. din 30 Novembre 1867 Nr. 26.132, cu ocaziunea sistemisarei salarialoru docentiloru dela scólele din Orlatu si Vestemu a cate 250 fl. v. a. din fondulu monturului alu desfintatului regim. romanu de granitia I, totuodata s'a fostu sistematizat, totu din numitulu fondu si cate unu pausialu anuale a cate 50 fl. v. a. pentru cumpararea de carti scolastice si alte recusite trebuintiose pentru pruncii ambulatori la scóla a granitariiloru seraci din amintitele comune foste granitari: Orlatu si Vestemu.

Susunumitulu pausialu pre an. scol. 1867/8 si 1878/9 s'a si solvitu si intrebuintiatu spre scopulu destinatu, asternenduse la locurile competente cu finea fiacarui anu scol. ratiocinu, documentatu despre intrebuintarea aceluia. Inse nu scimus din ce cause, pre an. scol. 1869/70 nu s'a mai asemnatu esolvirea aceluia, si e mare probabilitate, ca doru nici pre anulu scol. curente, nu se va asemna, de si de repetite ori s'a cerutu asemnarea aceluia.

De órare din partea respectivilor interesati in astu obiectu s'au facutu repetitive intrebari, ca din ce cause nu se mai solvesce amentitulu pausialu; si de órare acésta sumulitua era unu ajutoriu forte binevenitul, pentru de a ajutá cu carti si alte recusite scol. pre pruncii fostiloru granitari seraci dela scólele amentite mai susu: ne luamu vóia cu tota modestia a cere in astu obiectu deslucirii dela comitetulu fostiloru granitari, ca ingrigitoriu de administrarea fondului monturului din fostulu regim. granitariu romanu I si anume: ca din ce cause nu se mai asemnéza solvirea adeseori amentitului pausialu? si e sperantia, ca acel'a odata sistematizat, se va mai dá spre scopulu indigitatu? Acelu ajutoriu de si micu in sene, inse totusi de in-

semnetate cu respectu la promovarea causei scol. in respectivele comune, amu dorí, cá si pre viitoru, se se intrebuintieze spre scopulu destinatu.

In fine, dupa ce, pentru doi docenti dela scólele din Orlatu si Vestemu, de vreo 4 luni functioandu, inca pana acum nu s'au asemnatu salariale competente, si asia, dupa ce acelias, din lips'a midiulocelor vietiei, nepotendu subsistá, cu mare dauna a invetiamentului, suntu siliti, — déca nu li se va ajutá in asta privintia, a-si cautá altu modu de vietuire: ne luamu vóia a rogá pre adeseori numitul comitetu, cá in interesulu prosperarei causei scolastice, se staruiésca pentru asemnarea salarialor sistemisate in favórea nou denumitilor docenti din comunele susuamente.

7 Martiu 1871.

m m.

Atentiuene respectivilor.

In urm'a conclusului universitatii sasesci din 21 Febr. s'a escrisu concursu pana in 15 Martiu a. c., pentru ocuparea a 3 posturi la universitate si anume pentru postulu unui perceptoriu cu salariu anualu de 1100 fl. v. a., pentru unu controlorul cu 800 si pentru unu registrante totu 800 fl. salariu anuale.

Ar' fi cu scopu, cá la ocuparea acestoru posturi se competeze si romani, cari posedu cuaclificatiunea receruta si anumitu din fundulu regiu, ca-ci in fapta vedem cu dorere si indignatiune, ca intre oficialii dela universitate nu figuréza nici macaru unu pitioru de romanu.

Ne leganamu in deplin'a convincere, ca reprezentanti a istoricului fundu regiu, concurundu si romani cuaclificati pentru ocuparea unui séu altui postu dintre cele escrise, condusa de principiulu egalitatii si ecuitatii, va sparge in fapta murulu chinesicu, — cu respectu la ampliatii dela universitate, — ma si dela comitiatu.

Prin astfelui de dovada se va dà proba de libire si fratietate pentru toti locuitorii din fundulu regiu, fara desclinire de nationalitate si confesiune, ca egal'a indreptatire nu e numai una vorba de claca, ci se afla pusa si in pracse intre fratii sasi din fundulu regiu, celu pucinu cum se afla sub absolutismu pretutindenea, care in punctulu tractarei egale si alu ecsecutarei dreptului egalu nu se uita la cumatrenie si la caste invecchite, ci lasá chiaru exemplu, care da de rusine pe constitutionalii de astazi cu ignorarea si respingerea celor de alta limba.

Domnii de susu si diosu se scóta respectu acestei indreptatiri. —

Dela diet'a Ungariei.

Pana in prim'a Martiu tienura desbaterile in caus'a gardei mobile (honvedi), candu cu tote opusetiunile stangace, cá se faca din honvedi armata de sene si prin sine, totusi nu se primi infintiare unei artilerie separate pentru honvedi, ci fiinduca monarchulu este comandantele supremu alu intregei armate, si afacerile intregei armate se administra prin ministrulu de resbelu responsabilu, er' la restituirea honvedimei din 1848 de trista aducere aminte, cum vre opositiunea, nu se mai poate reintorce, impartirea artileriei se va face dela armata comuna, fara a se nutri vreuo neincredere — si acésta s'a decis cu 192 de voturi in contra la 124, findu 117 absenti. Totu asemenea se primira tote 5 proiectele referitorie la gard'a mobile: cá la 4 batalioane se fia cate unu medicu salarizat, pentru inmultirea escadrónelorloru loru cavaleristicu, si pentru calificarea de oficii apti. Totu in sied. acésta se presentara mai multe petitiuni in favórea intrevierei pentru pacea neasupritória de Francia, intre cari dedera si d. Sig. Borlea si Alecsandru Mocioni unele. Apoi la desbaterea despre midiulocele de transportu, liniele ferate, cá se fia mai corespundator, partita deákiana primi unu afrontu dela dep. Falk, care cu tote, ca se tiene si elu de acésta partita, le o dise verde, ca unii de si iubescu adevărul, nu cutéza alu spune in dieta, er' altii nici calu audu bucurosi, ceea ce o sciu si baietii de pre strate.

In sied. din 2 Martiu se mai presentara petitiuni, intre cari döue date prin d. dep. Babesu din partea romanilor; si cele 5 proiecte pentru garda mobile se primescu si in a 3 cetire.

Jókay cu privire la administratiuni si societati pretinde in dieta, cá fiacare societate ce se inavutiesce in Ungaria se aiba obligatiune impusa a vorbi in limb'a maghiara, si din partea regimelui se respunse, incatut pentru administrarea caliloru de feru, ca va cauta, cá elementulu maghiaru se pre-

pondereze si aici. Se mai desbatu si asupra bugetului min. de comunicatiune, care e pusu cu 5 mil. 158.610 fl. Simonyi dovedi, ca sub absolutismu se spesă mai pucinu pentru conservarea drumurilor si totusi erau in stare mai buna decat acum. In fine cere declarare dela min. Gorové, déca e adeverata faim'a, ca fratii Waring ar' fi primitu dela regim 2 mil., si acum se codescu a cladi lini'a din Ardélu la resaritu, si déca avereia societatii da destula garantia, ca regimul se va poté desdauna de sum'a acésta? In fine dede unu proiectu de resolutiune in caus'a drumurilor de feru, numinduse o comisiune, care se consulteze dupa cum ceru interesele tierei.

Jókay dise, ca e celu mai cumpatatu maghiaru, si totusi nu sufere decat limb'a maghiara in órci societati. Fiai de capu. Apropos cu capulului, elu incepù asia in siedint'a din 2 Martiu: „Intre Vien'a si Pest'a inca totu sta una relatiune, că cea dintre Rom'a si Cartago, si cugetam, ca una numai atunci se pote inalta, **candu va apune ceealalta**“ — apoi se corege si nu pre, asia: „acésta nu e adeveru, ca-ce ambe aceste cetati suntu avisate, că se se protegeze si ajute intreolalta. In Ungari'a vede acésta fiacine, in Vien'a inse se totu tienu de reu'a vechi'a credintia, si asta e caus'a, pentru ce negoziul si industri'a Ungariei da preste atatea pedeci.“ — Noi consultamu si pe d. Jókay, că se nu mai fia scurtu vedietoriu, ci se tieni, ca pana canda voru ambla a maghiarisa pe natiuni, negresitu, ca Anibalul le va sta totu la pórta, si numai cunctatorii romani le potu restitu lucrulu. —

Discursul

dui deputatu Sigism. Borlea,

tenu tu in siedint'a casei repr. Ungariei, in 18 Febr., la desbaterea bugetului ministeriului de culte si instructiune publica.

Onor. casa! Mi-am spusu eri opiniunea despre inspectorii scolari si scopurile, pentru cari suntu ei; deci m'am sculat acuma numai, pentru ca dlu secretariu de statu Gedeon Tanárky, in discursul seu de eri, avendu amabilitatea de a-si aduce aminte si de vorbirea mea, fece unele observatiuni si afirmă unele, pre cari nu-mi este ertatul ale trece cu vederea, cu atatu mai vertosu, ca-ci cele aduse de domni'a sa stau chiaru in contradicere cu datele positive.

A disu onorabilulu dnu secretariu de statu, ca intre romani nici cu lamp'a nu s'a potutu gasi ómeni de inspectori scolari. Concedu, ca déca cine va va cauta cu lamp'a unu obiectu, dér' totu atunci -si va inchide ochii, si déca astfelu cu ochii inchisi din intemplantare dandu preste acelu obiectu, frumosu lu va incungurá, — concedu, ca va nu gasi acelu cautatu obiectu (ilaritate); firesce, pentru ca insusi vré se nu lu gasescă. Nu este de lipsa, on. dle secretariu de statu, se se caute intre romani cu lamp'a ómenii calificati de inspectori scolari; se potu gasi atari pré usioru si fara de lampa; atat'a numai se recere, că se se caute cu bunu cugetu si cu vóia curata! Atunci lamp'a va fi cu totulu de prisosu. Adeveratu, ca astfelu de inspectori scolari si spre astfelu de scopuri, precum amu aratatu in discursulu meu de eri, intre romani nu pré se alfa, — ecseste inse o intréga legiune de barbati de specialitate pentru adeverat'a educatiune a poporului, incat u s'ar poté imprimi cu ei nu numai toté districtele intre romani, ci preste totu téte din intréga Ungari'a si Transilvani'a; si fiindu, ca pre-cum vedu eu, dlu secretariu de statu si ministeriulu nu voiesce a i gasi pre aceia nici cu lamp'a, mi permitu dintre cei multi, si fara lampa a prezentá aici vre o cativa, precum suntu: Demetriu Ionescu, Dr. Vasiciu, Dr. Maioru, Dr. Sandoru, cari din teueretiele loru s'au ocupat totu in sfer'a educatiunei si au imbetranit in aceea; — astfelu suntu mai departe: G. Popa, G. Craciunescu, cari suntu senatori consistoriali pentru scolele gr. orientale, si afara de acestia inca o multime, totu ómeni de specialitate; n'aveti deci decat se vreti, si lips'a de individi apti a incetatu.

A mai disu dlu secretariu de statu si aceea, ca la comitatulu Zarandului nici pana astadi nu este constituitu senatulu scolariu. Se me pardoneze dlu secretariu de statu; afirmatiunea dsale nu este intemeiata, ca-ci in comitatulu Zarandului senatulu scolariu inca de multu este infinitat, si a fostu acolo de cateva ori si inspectorulu scolariu; dér' inca este adeveru, ca intre senatulu scolariu si intre inspectoru, din caus'a lipsei de bunulu tactu la acest'a, s'au nascutu unele frecari; asia intr'altele si intemplantu, ca dlu inspectore scolariu dupa o

instructiune — nu sciu dela cine si de unde primita, a pretinsu că senatulu scolariu se depuna juramentu, cumca va observa legea instructiunei publica, — (Tanárky striga: Nu este asia!) — se faceti bine a crede, ca este asia; candu s'a intemplantu acésta si insumi amu fostu de facia; — (Tanárky si mai multi striga intrerumpendu: Nu este asia!) — eu nu potu se sciu, ca inspectorele scol. dela cine au primitu acésta instructiune; in insasi lege astfelu de disputatiune nu este; dér' de altintrelea — pré slaba, forte seraca si preste mesura antepathica trebuie se fia o atare lege, la a carei observare vré cineva se constringa pre ceteati prin juramentu.

Mi se impare asia déra, ca dlu secretariu de statu Tanárky candu a pretinsu, cumca in Zarandu senatulu scol. nici pana astadi nu s'a formatu, n'a sciu cum sta lucrulu, macaru, ca este secretariulu de statu alu ministeriului de instructiune publica; ca-ci la diu contra ar' trebuí se presupunu, cumca cunoscundu adeverat'a stare a lucrului, a vrutu se seduca opinionea publica prin afirmarea contrariului. —

Mai de parte a afirmatu dlu secretariu de statu, ca preparandia de statu din Dev'a este institutu romanescu. Acésta pretensiune pre mine intr'adeveru m'a frapatu, ca-ci me miru cum potu se afirme dlu secretariu de statu unu astfelu de neadeveru, pre candu densulu trebuie se scie bine, ca — abia cateva luni mai inainte — tandem aliando — numi ministeriulu unu romanu de suplinte substitutu la acea preparandia. Dlu secretariu de statu Tanárky si prin acésta afirmatiune, tocmai contraria positivului, n'a potutu atienti decat se seduca opinionea publica (sgomotu).

A mai disu in fine dlu secretariu de statu si acea, ca guvernului, pentru ca a redicatu in Dev'a preparandia de statu si inca döue aiurea — nu sciu unde, intre ruteni, din partea natiunei maghiare se facu imputatiuni, ca-ci impartasiesce pe nationalitati de astfelu de favoruri. Nemica mai usioru decat a scapá de atari imputatiuni; dupa ce noi pré bine cunoscemu scopulu preparandiei din Dev'a, poftim — duceti-o de acolo, fia la Debrecinu séu macaru unde aiurea, si se fiti siguri, ca nici odata nu o vomu reclamá! — Amu auditu, ba amu si cettu, ca guvernulu are de cugetu a infinita si o teologia comună de statu; noue nici aceea nu ni trebuie, n'avemu lipsa de ea: noi avemu teologiele noastre si ne multiamim cu ele.

Intr'adeveru este lucru ciudat, ca guvernulu ori ce ceremu dela elu ni denéga; ce nu ceremu, de ce n'avemu trebuintia, ce respingemu, aceea ni impune cu sil'a. Astfelu suntemu si cu asia numita fóia scolaria séu inventatorésca; n'a cerut'o nimenea, nu trebuie nimenui, n'o citesce nime, si regimul redigendu-o si tiparindu-o pe spesele tierei, o tramite la frundia si la érba, — macaru, ca nime nu i are folosulu!

Fiti buni si indurati a nu ni aruncá in capu, cu sil'a, ceea ce nu ni trebuie si nu ceremu, ba respingemu, ci aveți amabilitatea de a ni acordá aceea ce noi rogamu, de ce avemu trebuintia si de ce vremu se ne folosim; acésta apoi — nu numai ca vomu primi bucurosu, ci vomu resplatí cu recunoșciuntia!

Atat'a este ce amu avutu a observá domnului secretariu de statu Gedeon Tanárky la discursul seu de eri. —

triotismu cu nemtii, déca densii ar' lipsi din statulu austriacu: atunci ar' fi valu de Austri'a. Sermana Austri'a.

Se sacrificamu cateva consideratiuni facia cu situatiunea interna a Cislaitaniei. La denumirea ministeriului Hohenwart tóta lumea fù surprinsa, mai multu inse nemtii. Cu cea mai mare sete si cu mai multa incordare se astépta se se véda ce directiune va apucá acestu cabinetu imperiale — dupa limbagiulu decembristilor —. Atatu din program'a sa publicata in foile oficiose catu si din vorbirea lui Hohenwart la redeschiderea senatului imperiale, se vede, ca vré a fi preste partite, adica dupa cum dice romanulu, nici in carutiu nici pre diosu; de aceea vomu poté intielege de ce in parlamentu nu are nici o partita pre partea sa. Clic'a decembistica nu vré ai da sucursu, pentru ca se teme, ca dlu Hohenwart va returná famos'a si infalibl'a constitutiune; se teme, pentru ca in program'a sa promite, „ca se va nisu a restituí pacea comuna interna atatu de oftata“. Mai departe, „ca ori si candu va fi gata a face schimbari constitutionale in acelle institutiuni, cari restringu autonomia singuratecelor tierei, incat adica acésta o voru pretinde interesele intregitatiei statului.“ Inse nici partit'a opositionale federalistica nu e indelulata cu acésta programa, de acea ei inca suntu forte reci facia cu schimbarile actuale. Mai mari dificultati si mai mari ingrigiri i se facu noului regim din partea cehilor, cari cu tóte, ca au 2 representanti (celu pucinu dupa nume) pre Jirecek si Habetinek, nu voru se intre in canalulu acestei constitutiuni, nu voru se se abata dela declaratiunea loru, care contine inaugurarea federalismului, că unic'a cale salvatorie pentru Austri'a. — Opusetiunea cehilor va face noului regim că si lui Potocki cele mai mari dificultati; acésta opusetiune lu va astringe in urma, că si pre antecesorulu seu se repauseze in Domnulu.

Clic'a decembistica, vedienduse insielata in aspiratiunile sale de a ajunge la potere si astfelu a jocá o rolă dupa placulu lui Bismark, a inceputu din nou negotiatiuni cu polonii, si anume cu partit'a cunoscutului intrigante Zemialkowski, care totu déun'a si intérce mant'a dupa ventu si schimba cõorea că cameleonulu. Nemtii nu crutia a le promite munti de auru, numai se le ajute a tiené in frenu pre cealalta parte a opusetiunei in Cislaitani'a.

O mare nefericire este pentru bietii poloni austriaci, că si pentru alte popóra de sórtea loru, ca nici acuma nu forméza unu corpu solidu; ci si acum suntu desbinati in partite. Discordia si neunirea a inmormentat Poloni'a, aceste, me temu, ca voru inmormentá si natiunea polonesa si . . .

Alta cale au apucat popórale slavice dela sudu. Idea de o consolidare, de o unire a intregului elementu slavicu dela sudu, si mai departe o federatiune a tuturor popóralor mai mici de pre peninsul'a balcanica, prinde din ce in ce mai mari radecini. Mai antaiu o alianta a tuturor popóralor nemultiumite din Austro-Ungari'a contra dualismului actuale, adica a slovenilor, dalmatinilor, croatilor, serbilor, romanilor si slovacilor. Aceasta idea latita p'entre slavi prin adunarile dela Sissek si Laibach, trebuie se ne aducem aminte, ca la romani, cu privire la opusetiunea nationale din Ungari'a, e mai vechia, e datata cu formarea programei din Turd'a. — Inse fia de cine va fi inventata acea alianta, acelu proiectu de solidaritate, aceea nu contribuiesce la lucru. Se lucramu numai cu totii pentru realisare. Se ne incordam toté poterile pentru formarea unei partite compacte, care se lupte cu toté midiulcele si pre toté calile legale pentru promovarea adeveratei libertati si egalitatii federative.

Ce se tiene de actiunea slovenilor de aici ei apartinu din toté poterile la acestu proiectu, si nu incetează a lu familiarisá, alu introduce in toté clasele poporului. Asemene dupa cum sum informatu lucra serbi si croati.

Ce lucra romanii, cari au nascocit acésta idea, si ce au lucratu pana acum? me intrebui nu arare ori. Responsulu astadata lu lasu neatinsu. Un'a numai dorescu. Unirea si solidaritatea conducerilor natiunei. Una activitate si una energia mai mare incependu dela junime pana la cei mai adenici in betranetie. Propagarea si familiarisarea a cestei idee prin toté tienuturile. Formandu toté popórale nemultiumite o astfelu de liga, care se aiba de devisa „unulu pentru toti, si toti pentru unulu“, atunci lupt'a devine cu multu mai usiora, ér' victori'a causei comune cu multu mai secura. Pre asta cale romanii, că si celealte popóra, si voru castigá drepturile si libertatile sale sacre, dupa care se lupta, ér' transilvanenii voru castiga

Graeciu Febr. 1871.

. . . In urm'a sciriloru electrice mai prospete ce promitu apropiarea pacei asteptate, intelligent'a Graeciului (se intielege cunoscutii prusofili) se determinara, că cu aceea ocasiune se arangiasse una festivitate grandiósă, asia numita serbatórea pacei. Multi dintre lectori voru crede, ca aceste se facu din punctu de vedere alu umanitatei; dă, pentru ca cine nu doresce pacea? cui nu i salta anim'a, candu se pune stavila atatoru torrenti de sange omenescu? Altulu inse' e scopulu acestor domni cu acésta serbare.

Nu spre a-si esprime bucuria in interesul progresului ómenimei, care fù stagnat prin acestu criminalu resbelu, ci spre a se bucurá de barbaricul succesiunii fratilor sei pre nobilulu pamentu alu scientiei, alu culturei si alu libertatii adeverate, de umilirea Franciei. Acésta bucuria o documentara acesti famosi concitatiani ai mei, si cu ocasiunea capitulatiunei Parisului. Nici in Berlinu, nu credu, ca s'au pronunciato cu atata entusiasm manifestatiunile de bucuria că aici. Firesce toté aceste se facu sub frumosulu nume de mari patrioti ai Austriei. Ca-ci, vedi domne cine pote emulá in pa-

